

hogy ne vétkezzen, vagy gyorsítsd meg bölcsességed végzéseinek végrehajtását. Nem értem, mit jelentens ez „az élet könyvéből való kitérés”, hogy ne vétkezzen, a hittudósoknak az élet könyvéről alkotott általános felfogásával szemben.

16. A 24. fejezetben, az utolsó sorban így szól: *Együttműködött velem, mint ahogyan a csipővas a tűzes vasat tartja, miatt a kovács a kezében fogja.* Ez a hasonlat nem példázza az emberi akarat szabó együttműködését a kegyelemmel. Azt akarja kifejezni — amit Janseniussal nem állítunk — hogy az ember a belső kegyelemnek nem állhat ellen, mint ahogyan a csipővas a kéznek nem áll ellen, hanem azt a mester kedvére kezeli.

17. A 25. fejezet vége felé mondja: *Mily méltó mindez Izrael Istenéhez, aki a járaónak szívét megkeményítetted és az elhatározás idejét azért adtad, hogy kinyilvánuljon, hogy csak a Te akaratodból állhat neked ellen.* Szent Ágoston Az Isten országáról, II. könyvének 6. fejezetében azt kutatja, hogy „a csapásokkal sújtott fáraó szíve miért keményedett meg, a megpróbált Nabukodonozor pedig miért tért meg. Állapotokra nézve mindketten királyok, természetükre nézve emberek, az ok pedig mindkettőjüknél az volt, hogy fogságban tartották a zsidókat. És mégis — mondja Ágoston — a számtalan gonoszsága miatt büntetett Nabukodonozor bűnbánatot tartott és elveszett javait visszanyerte. A fáraó pedig a csapásoktól csak megátalkodottabb lett és elveszett. Mi tette hát végüket ily különbözővé? Az egyik Isten kezét érezve és saját gonoszságaira emlékezve megtért, a másik pedig szabad akarattal ellenállt Isten irtalmas szeretetének.” Így szól Ágoston. Nem úgy kell tehát értenünk, hogy Isten okozója, hanem csak megengedője volt a szív megkeményedésének. Ebből nem lehet levezetni azt, hogy a belső kegyelemnek csak úgy lehet ellenállni, ha Isten akarja. Sőt a kegyelemnek való ellenállás teljesen az emberi gonoszságból való, Istentől semmi rossz sem származik, csak megengedőleg; különben Istent tennénk a bűn szerzőjévé azért, hogy az embert felmentsük.

A második §. teljesen hasonló a fent tárgyalt tétellel.

Ez tehát a véleményem, érvényt hagyva és magamat mindig alávétve az anyaszentegyház jobb ítéletének és főmértéségű és főtisztelendő Uraságodnak. Perában, a Szent Szűzről nevezett szerzetházban 1719, március 20-án.

Taurinói Prus Ferenc atya, Szent Ferenc megreformált kisebb testvéreinek apostoli prefektusa.

Rudo Brtáň

ADALÉK A SZLOVÁK ÉS MAGYAR NÉPIES MŰDAL TÖRTÉNETÉHEZ

A szlovák nép- és népies műdalok a XVIII. század második feléig az alkalmi és főleg a vallásos dalokon kívül igen ritkán jelentek meg nyomtatásban, s a XVIII. század közepéig mindössze vagy három jelentékeny, kézzel írt énekeskönyvünk van, de ezek is gyakran csak a melódiákat tartalmazzák szűkszavú verskezdetekkel. A legrégebbek közé tartozik a Pesten található úgynevezett Vietóris- vagy Eszterházy-kódex, amelyet általában a XVII. század végére kelteztek, s ahol együtt találjuk a táncokat, a dalok melódiáit, valamint a melódiákat verskezdetekkel, mégpedig magyar, román, német, lengyel és szlovák melódiákat (dalokat is, szövegeket is) együtt, miközben a kódex főrepertoárját még a szlovák (cseh) vallásos énekek alkotják. A másik jelentős gyűjtemény az úgynevezett Szirmay-Ketzer Anna kódex, amelyet eddig tévesen tettek az 1623—1630. évek közé, később a XVII. század második felébe (1673—1680), de a zenészek és irodalomtörténészek legújabb kutatása ezt a gyűjteményt csak a XVIII. század első felébe helyezi (1723—1730?). 77 szlovák verskezdetet találunk itt, amelyek között nemcsak a melódiák, hanem a szövegek szempontjából is nagyobb számban találunk lengyel, részben magyar dalokat, közöttük az úgynevezett Kővári táncot is. Nem kételkedünk benne, hogy a gazdag pesti gyűjtemények még egy egész sor szlovák népdalt, münépdalt, vagy világi és egyházi műdalt tartalmaznak. Másrészt mi is tudunk aránylag gazdag magyar népdal-, népies dal- és világi, egyes esetekben egyházi műdal előfordulásról néhány kéziratot gyűjteményben a XVIII. század közepétől a XIX. század közepéig. Ezek a dalok kiegészítik a bilingvizmus problematikáját, amellyel Rimay Jánosnál, a vele barátságban levő Balassi Bálintnál, Madách Gáspárnál és másoknál találkoztunk.

Ebben a cikkünkben a harmadik jelentős, különböző dalokat tartalmazó gyűjteményt szeretnők bemutatni, amely főleg az 1759—60-as évekből származik, de vannak benne újabb, XIX. század eleji bejegyzések is. Arról a gyűjteményről van szó, amelynek a gyökerei Pest megyébe, Maglódra nyúlnak vissza; szerzője Lányi János nemesember, akinek az ősei állítólag Sárosból származnak, s akinek az apja már a XVIII. század negyvenes éveiben szabómester

volt Maglódon, ahol 1742. január 14-én a tanító lányát, Paulini Évát vette feleségül. E Lányi Sámuelnek és Paulini Évának a fia, János Maglódon született 1743-ban, s tanulmányai elvégzése után Selmecbányán volt pedagógus; e városnak a szlovák dal történetében különleges kulcshelyzete volt. Čerňanský János szuperintendens szentelte fel, s így lett Lányi János a toleráns pápens papja Morvaleiszkón, a morva határ mellett, majd Ratiborba ment át, Morvaországba, ahol parókiáját — mivel nem volt gyermeke — a XVIII. század hatvanas éveiben unokaöccsének, Jánosnak adta át. Ez a János ifjabb Lányi Sámuel ciszmadiának volt a testvére, aki Petrovics István konkurrens volt Hrúz Máriánál, Petrovics-Petőfi Sándor édesanyjánál.

Lányi gyűjteménye egy a bratislavai egyetemi könyvtárban SG 2288, 153—5 jelzet alatt őrzött nagyobb kézirat része, amelynek címe: „Alfa kai Omega. Knižečka obsahující v sobe veci divne a koštovne” (Alfa kai Omega. Csodás és művészi dolgokat tartalmazó könyvecske); a legkülönbözőbb bejegyzések között több helyen sok szlovák dalt találunk benne, ezek helyenként Maglódra is utalnak, s így a szlovák és morva, cigány és latin dalok között vegyes nyelvű latin—magyar és tiszta magyar nyelvű dalok is vannak.

A gyűjteményben található néhány magyar dal annál értékesebb, hogy egy maglódi szlovák jegyezte fel őket, akinek e dalok nagyon megtetszettek, s így őrzött meg a számunkra 1759-ből néhány magyar nyelvű népszerű műdalt is. Az első vers, amelyet Lányi keze jegyzett fel *Mundus* címmel, öt versszakból áll, verskezdeté: „Nézzel mely tsalard a világ”. *Responsio* címmel ugyancsak öt versszakos dalocska követi „Mit hajtok világ nyelvére” kezdettel, — mind a kettő mellett jegyzetek is találhatóak, amelyek az antik költészet és mitológia szavait magyarázzák meg (Momus és Zoilus, a másodiknál Tantalus és Zizifus = Sysyphos), ami már önmagában véve is világosan elárulja, hogy műdalokról, rektori, polgári, nemesi, röviden: tudós dalokról van szó. Önálló darab a „Gyöngy vagy rosam gyöngy vagy” kezdetű dal, a negyedik a „Vel edes, vel bibas” kezdetű latin dal fordítása, amit a magyar verskezdet így ad vissza: „Vagy egyél vagy igyál”. Ezekhez a dalokhoz a XVIII. század második felében, Mária Terézia idején még egy dal járul, a „Bolondság embernek. . .” kezdetű, s végezetül egy újabb bejegyzés, amely talán már a morvaországi Ratiborban keletkezett a XIX. század elején, s amely „Altal menytygek [!] asz Tiszan. . .” szavakkal kezdődik. A versek szövege a következők:

A kézirat magyar nyelvű darabjai:

Mundus

Nézzel mely tsalard e világ,
egyébb dolga nints embert rág:
Minden Szodért meg Szolanak,
hamisnak rosznak mondanak.

Ha latyak hogy halgatasod,
nagy van nintsen vigasagod,
mondnak azért bardotlan[n]ak,
kevélynek vagy tudatlanak [!].

Gavalerokkal ha beszélz
igy is ember Szolastul félsz,
bator vellek ne is neves,
mongyak vired igen hevess.

Ha pediglen Szemérmes vagy,
azonvan mingyard minden agy,
hogy magadot tsak titeted,
pedig az Szépet Szeretted

Egy szoival akar mint viseld
magadot. Szivedet friselt
mind ezekben tsak momusok,
o adtkozot Zoillusok.

NB. *Momus erat tam calidisimus ut quemvis mortalium exrissirit [!]*.

Zoillus erat qui cuius damnum volebat.

Responsio

Mit hajtok világ nyelvére,
ítéleny [!] kiki kedvére,
mint addik még rot hagyomaja
béfor és meg romlik Szaja.

De ezeket csak nevetem,
magam kinyén ketsek tetem,
lassa kiki mit fog vélni,
s vígan nékem teszük élni.

Tsak azt tartom okossokkal,
lehegy [!] vígadni a jókkal,
tested frisséd ujit a tanz,
nem kötelez el Semi lantz.

A ki az friseket Szolya,
Szajat mirek mind be fogja,
ebben tsalard reszesöljen,
a la nízö elmerülen.

Gunyaloknak légyen bire,
titius szévinek vire,
igyik egyöt tantalusal,
haitson köved zizifusal.

NB. *Tantalus* semper in aqua stans bibit, nunquam t[ame]n sitim extinguere p[otui]t.
Zizifus lapides in mare continuo ex monte proicit, volens anihilare eum, ille t[ame]n
mons semper acrescit n[on] decrescit.

*

Gyöngy vagy rosam gyöngy vagy,
gyöngynél is gyönygebb vagy,
a virágok közzett
szép lilion szál vagy.

*

Vel edas vel bibas,
vel uxorem ducas,
alterius damae
minime constringas.

Vagy egyil vagy igyal,
vagy meg hazassóddial,
más matzaja [!] után,
ne ortzatlankodjal.

*

Bolondsag embernek,
titkon gerjedezni,
egy hitvan Damaért,
magat vesztegetni.

Bolondsag nékem is
magam vesztegetnem,
oly személt ki engem
nem szeret, szeretnem.

Hiszen nem eset ki,
e világ feneke,
Sem meg nem köttettett
Szerentsém kereke.

Iffiu legény vagyok,
hogy ha jarok kellek
felelek hogy én is
Szebnél Szebbet lelek.

Bolondság oly szekér
után futva járni,
a ki fel sem veszen,
meg sem akar várni.

*

Altal menyygek [1] asz Tiszan,
két kerekű lektikan,
erre kerül rósám nintsen sár,
az ajtóban nintsen egy tsep zár.

Altal mennygek az Dunán,
kétkerekű lektikan,
három szürke paripán,
erre kerül rosam nintsen sár,
az ajtóban sintsen egy tseb [1] zár.

A fenti néhány ének feljegyzése mellett Lányi elhelyezett gyűjteményében egy 1762-ből származó magyar ponyvanyomtatványt is, mely négy Kupidóról szóló szerelmes verset — szintén műdalokat — tartalmaz. Teljes címlapját, mely a négy dal kezdő sorát is feltünteti, itt közöljük: NÉGY SZÉP UJ ÉNEKEK | A' Szerelmes | CUPIDONAK, | Állandósága után való állhatatlanságáról. | *Első.* | Bóldogtalan vagyok mert kínaim 's a' t. | *Második.* | Szeretef fájdalommal jár, 's a' t. | *Harmadik.* | Átkozott Venus tölem meszsze 's a'. t. | *Negyedik.* | Ah jaj! mit látok, szemeimmel 's a' t. | Nyomtatattott, 1762-dik Esztend. |

Az első dalnak 9, a másodiknak 13, a harmadiknak 4 és a negyediknek 7 versszaka van. A címlapon nőalakot és gyermeket ábrázoló kép található, a képre rajzolt kosarakból és fákról gyümölcsöt esznek. Nem tudjuk, hol jelent meg a ponyvairódalom e terméke, de a tipográfiai díszítésekből és a végén (a Vége szó után) közölt, két — egymással szerelmeskedő és egy virág két szárán csókolódzó — madarat, talán galambot ábrázoló kép alapján meg lehetne kiadásának és a könyvnyomdának a helyét határozni.¹

Reméljük, hogy ezzel a szerény beszámolóunkkal hozzájárulunk annak bemutatásához: hogyan és mennyire voltak elterjedve a magyar műdalok a XVIII. század második felének elején. A jövőben további szemelvényeket fogunk közölni, amelyeket a Slovenská Matica és a Szlovák Nemzeti Múzeum mártoni levéltárának még át nem nézett gyűjteményeiben és kézírataiban találunk meg. Csakis kölcsönös együttműködéssel tudjuk alaposan megmagyarázni közös kultúránkat és irodalmi múltunkat.

¹ HORVÁTH JÁNOS i. m. 101. szól az idézett füzetről, s 1770-ben keletkezettnek mondja. (Fordító jegyzete.)